

Абдуллоевич маҳз ба мавзӯи фавқ ихтисос дошта, «Хусусиятҳои луғавӣ ва грамматикӣи вожаҳои иқтибосӣи тоҷикӣ дар осори Абдулло Қаҳҳор» унвон гирифтааст. Муаллифи диссертатсия дар заминаи насри яке аз қаламкашонӣи номии ўзбек, Нависандаи халқӣи Ўзбекистон Абдулло Қаҳҳор, махсусан, романҳои «Сароб», «Қўшчинор чироқлари», қиссаву ҳикояҳои «Синчалак», «Олам яшаради», «Оғриқ тишлар» ва ғ. таъсири файзборӣи забони тоҷикиро ба таркиби луғавӣи забони ўзбекӣ ба риштаи таҳлил кашидааст.

Диссертатсия, тавре ки аз мутолиаи он бармеояд, аз муқаддима, се боб (бо фарогирии чанд фаслу зерфасл), хулоса ва феҳристи адабиёт иборат аст.

Дар муқаддимаи диссертатсия мубрамаи ва зарурати таҳқиқи мавзӯ, дараҷаи азхудшудаи мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, объект, усулҳо, марҳилаҳо ва нағзониҳои илмӣи таҳқиқот, нуқтаҳои химояшавандаи диссертатсия ва ғ. асоснок карда шудаанд, ки ба талаботи ҳамин гуна корҳо ҷавобгӯ мебошанд.

Боби якуми диссертатсияи мавриди тақриз «Мутобиқшавӣи савтӣ ва дараҷаи истеъмоли калимаҳои иқтибосӣи тоҷикӣ дар осори Абдулло Қаҳҳор» унвон дошта, аз ду фасл ва бисту нуҳ зерфасл иборат аст.

Дар фасли якум, ки «Мутобиқшавӣи савтӣ ва хусусиятҳои онҳо» номзад шуда, аз ду зерфасл фароҳам омадааст, калимаҳои иқтибосӣи тоҷикӣ дар забони ўзбекӣ ба ду даста ҷудо ва мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Дар зерфасли якум, ки «Воридшавӣи калимаҳои иқтибосӣи тоҷикӣ бидуни тағйирот» унвон дорад, муаллифи диссертатсия унсурҳои луғавӣи иқтибосӣи тоҷикиро, чун *гӯшт*, *гулзор*, *шоҳӣ*, *дуда*, *баҳор*, *яғона* таҳлил намудааст, ки ба забони ўзбекӣ бидуни тағйирот ворид шудаанд, Ҳарчанд, ба таъбири муаллифи диссертатсия, миқдори ин гурӯҳи калимаҳо дар забони ўзбекӣ зиёданд, вале унвонҷӯ бо зикри мисолҳои фавқ иқтифо намудааст.

Зерфасли дуҷуми фасли якуми боби якум «Воридшавӣи калимаҳои иқтибосӣи тоҷикӣ бо тағйироти овозӣ» унвон дошта, дар заминаи

маводи мавчуда унвончӯ дар мавриди ҳодисаҳои гуногуни савтӣ, ки боиси тағйир ёфтани сурати аслии вожаҳои тоҷикӣ гардидаанд, чун бадалшавии фонемаҳо, афзоишу фурӯгузорию овозҳо ва ғ. баҳс намудааст.

Фасли дуюми боби якум «Таснифи калимаҳои тоҷикӣ аз рӯи дараҷаи истеъмол» унвон дошта, муҳаққиқи ҷавон иқтибосоти тоҷикиро ба зергурӯҳҳои зерин: истилоҳоти ҷамъиятӣ-сиёсӣ; калимаҳои истилоҳоти соҳаи савдо ва тичорат; калимаҳои мансуб ба маориф, таълим, тарбия ва ҷамбулҷамъ бисту чаҳор даста тасниф менамояд.

Боби дуюми диссертатсия - «Таҳлили луғавию маъноии калимаҳои тоҷикӣ дар осори Абдулло Қаҳҳор» аз ду фасл ва чандин зерфасл иборат аст. Дар фасли аввали боби мазкур иқтибоси унсурҳои луғавии тоҷикӣ ба маъноҳои гуногун дар забони ўзбекӣ баррасӣ гардидааст. Унвончӯ аз ин дидгоҳ калимаҳои тоҷикиро ба се гурӯҳ ҷудо мекунад: 1) калимаҳои иқтибосии тоҷикие, ки сурати овӣ ва навишти онҳо бо калимаҳои ўзбекӣ як буда, маъноҳои гуногун доранд; 2) иқтибоси калимаҳои тоҷикӣ ба маъноҳои гуногун ба забони ўзбекӣ; 3) дигар шудани маънои калимаҳои иқтибосии тоҷикӣ дар забони ўзбекӣ.

Фасли дуюми боби дуюми диссертатсия ба таҳлили муродифоти луғавии калимаҳои тоҷикиву ўзбекӣ ихтисос дорад. Дар ин фасл низ муаллиф иқтибосоти тоҷикиро ба ду даста ҷудо мекунад: 1) калимаҳои иқтибосии хоси забони тоҷикӣ, ки дар забони ўзбекӣ вариант (беҳтараш муродиф - А.Ҳ.) надоранд. Чун ин гурӯҳи унсурҳои луғавӣ дар забони ўзбекӣ ва, махсусан, насри А.Қаҳҳор фаровонанд, унвончӯ онҳоро ба панҷ даста, чун калимаҳои мансуби касбу ҳунар (*заргар, ошпаз, сартарош...*), вожаҳои таърихӣ (*зиндон*), унсурҳои луғавии мансуби сабзаёт (*карам, сабзӣ, пиёз*) ва ғ. ҷудо намудааст; 2) калимаҳои иқтибосии тоҷикӣ, ки дар забони ўзбекӣ вариант доранд. Аз таҳлили муҳаққиқ маълум мегардад, ки ин гурӯҳи унсурҳои луғавӣ нисбатан каманд ва ин аст, ки онҳо ба ду даста: а) калимаҳои ифодагари узви

бадан (*чехра-рӯй-рухсор / бет; даҳан / оғиз; миҷгон / киприк*); ва б) калимаҳои ифодагари асбобҳои музикӣ (*даф / чилдирма*) чудо шудаанд.

Боби сеюми диссертатсияи мавриди тақризи «Таҳлили сохтори калимаҳои тоҷикӣ дар осори Абдулло Қаҳҳор» унвон гирифта, аз се фасл ва чандин зерфасл фароҳам омадааст.

Дар фасли аввали боби мазкур калимаҳои содаи иқтибосии тоҷикӣ дар забони ўзбекӣ таҳлил гардида, муаллиф онҳоро аз рӯи мансубияти луғавӣ-грамматикии калимаҳо ба исм, сифат, шумора, ҷонишин, зарф ва аз рӯи ифодаи маънӣ ба калимаҳои мансуби мевачот, рӯзгор, бозоргонӣ...; сифатҳои аслии ифодагари сатҳу масоҳат, аломати ҷисмонии шахс ва ғ. тасниф мекунад.

Дар фасли дуюм калимаҳои сохтаи иқтибосии тоҷикӣ, ки дар осори А.Қаҳҳор дучор мешаванд, таҳлил шудаанд. Маълум мегардад, ки вожаҳои иқтибосии тоҷикӣ ҳам тавассути пешвандҳо (*ҳам-; бе-; ба-/бо-; но-...*) ва ҳам тавассути пасвандҳо (*-ҷӣ; -бон-; -вор; -зор...*) ва ҳам асосҳои гуногун (*-параст; -парвар; -ишинос...*) ташаккул ёфтаанд.

Дар фасли сеюми боби сеюм вожаҳои мураккаби иқтибосии тоҷикӣ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Дар фасли мазкур калимаҳои мураккаби иқтибосӣ аз рӯи қолаби ташаккул ба исму исм (*нонвойхона, гадобача, гулбарг, гулбоғ, гулбаҳор, гулдаста, дилозор, дилхун...*); исму феъл (*саволомӯз, маҳсидӯз, ошхӯр, нонхӯр...*); исму сифат (*дилсиёҳ, дилхаста, дилхуш...*); сифату исм (*хушбӯй, хушдил, хушқайф...*); сифату феъл (*хушхон*) ва ғ. дастабандӣ шудаанд.

Хулосаи диссертатсия аз ду қисмат - «Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия» ва «Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо» иборат аст.

Дар қисмати аввали хулосаҳо унвонҷӯ бардоштҳо ва натиҷаҳои бадастовардаи худро дар нӯҳ банд манзур менамояд.

Дар қисмати дуюми хулосаҳо тавсияҳо доир ба истифодаи амалии натиҷаҳо манзур гардида, муаллиф бар ин бовар аст, ки натиҷаҳои

таҳқиқот дар раванди таҳлили масъалаҳои муқоисавии забонҳои тоҷикиву ўзбекӣ истифода мешаванд.

Бахши феҳристи адабиёт фарогири 142 адабиёти илмӣ, таълимӣ ва сарчашмаҳои адабиву фарҳангномаҳо буда, ба се забон - тоҷикӣ, русӣ ва ўзбекӣ дар доираи масъалаи матраҳшаванда дар кишвар ва хориҷ аз он ба нашр расидаанд.

Дар диссертатсияи мавриди тақриз дар баробари муҳассаноти зиёд баъзе нуктаҳои баҳсталаб ва норасоӣҳо ба назар мерасанд, ки ислоҳи минбаъдаи онҳо, ба пиндори мо, боиси афзоиши ҳусни диссертатсия хоҳад гардид:

1. Ҷанбаи илмии диссертатсияро бо фарогирии адабиёти илмиву сарчашмаҳои адабии дигар, чун «Кутадғу билик»-и Юсуф Хос Ҳоҷиб, «Девони луготи-т-турк»-и Маҳмуди Кошғарӣ, мақолаҳои «Аз робитаи забонҳои тоҷикӣ ва ўзбекӣ»-и профессор Ф.Зикриёев, «Нерӯи ҳаётбахш»-и профессор А.Ҳасанов (Ҳасанзода) ва ғ. бояд пурқувват намуд.

2. Зерфасли 1.2-и боби аввали диссертатсия - «Таснифи калимаҳои тоҷикӣ аз рӯи дараҷаи истеъмол» бо мазмуни фасл ва ҳамчунин унвони боби якуми диссертатсия - «Мутобиқшавии савтӣ ва дараҷаи истеъмоли калимаҳои иқтибосии тоҷикӣ дар осори Абдулло Қаҳҳор» мутобиқат надорад.

3. Дар таъйини мансубияти забони калимаҳо гоҳо ғалат роҳ ёфтааст, чунончи воҳидҳои луғавии *мурғ*, *шаҳр*, *заҳр* (портӣ), *пиёла* (юнонӣ), *навкар* (туркӣ), *мувосо*, *мудоро*, *зино*, *маъно*, *маслиҳат* (арабӣ) ҳамчун унсурҳои забони тоҷикӣ таҳлил шудаанд.

4. Морфемаи *сер-* пешванд муаррифиву таҳлил шудааст, ки, ба гумонамон, ин унсур ҳанӯз абстраксияи маъноиро паси сар накардааст ва пешванд хондани он дуруст нест.

5. Калимаҳои сохтаи ба забони дигар, чунончи ўзбекӣ иқтибосгардида бояд дар забони иқтибосгир чун унсурӣ сода таҳлилу омӯхта шаванд, мисли *бемехр*, *беҳаё*, *беназир*, *бедил* ва ғ. Махсусан, ки

забони ўзбекӣ ба гурӯҳи забонҳои агглютинативӣ мансуб буда, калимасозӣ тавассути пешвандҳо мушоҳида намешавад.

6. Дар таъйини сохти калимаҳо низ ғалат роҳ ёфтааст, чунончи калимаҳои *нондон* ва *себаргаву чорроҳа* мураккаб маънидод шудаанд.

7. Калимаҳои мураккаби навъи *нонвойхона, гадобача, гулбарг, гулбоғ, гулбаҳор, гулдаста, дилозор, дилхун* ва ғ. мураккаби пайваст доништа шудаанд, ки ғалат аст.

8. Унсурҳои луғавии *ошхӯр, нонхӯр, гӯштхӯр, носфурӯш, нонпаз* ва ғ. ҳам дар зерфасли калимаҳои сохта ва ҳам дар зерфасли калимаҳои мураккаб таҳлил шудаанд.

9. Саҳифаи сарчашмаҳои илмӣ мутобиқат надорад (с.17, 18).

10. Дар диссертатсия ғалатҳои услубӣ (с.7, 8, 9, 11, 12, 21, 23, 34 ва ғ.), имлоӣ (с.7, 8, 14, 15, 17, 21, 36 ва ғ.), китобӣ (с.9, 20, 23, 58 ва ғ.) ба назар мерасанд.

11. Мундариҷаи диссертатсияро сабуктар намудан беҳтар менамояд.

12. Дар феҳристи адабиёт низ ғалатҳои мухталиф, аз ҷумла мувофиқат накардани саҳифаи адабиёт, номувофиқатии соли нашри китоб, такрори адабиёт (чунончи, №17 ва 103) ва ғ. ба назар расиданд.

Чунин эродҳо ҷузъӣ буда, ҳаргиз ба сифати рисола таъсир намерасонанд.

Мазмуну муҳтавои рисола бо фишурдаҳои он, ки ба ду забон: тоҷикӣ ва русӣ таълиф гардидаанд, мувофиқати комил дошта, мундариҷаи корро яқоя бо мақолоти таълифнамудаи муаллиф, ки, дар маҷмӯъ, фарогири 8 ададанд, пурра инъикос мекунанд.

Хулосаҳои муҳтасари кори диссертатсионӣ, ки ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ дар охири автореферати диссертатсия оварда шудаанд, тибқи талаботи ҷорӣ Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардида, моҳияти илмӣ диссертатсияи мазкурро ба таври фишурда инъикос менамоянд.

Диссертатсияи Исмоилов Бахтиёр Абдуллоевич ба талаботи Низомномаи намунавӣ оид ба Шӯрои диссертатсионӣ ва тартиби додани

дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ (дотсент, профессор), ки бо қарори
Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26-уми ноябри соли 2016-ум, таҳти
№505-ум тасдиқ гардидаанд, пурра ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори
дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD)-и доктор аз рӯи
ихтисос, аз рӯи ихтисоси 6D021300 - Забоншиносӣ (6D0205011 -
Забоншиносии қиёсӣ-таърихӣ, типологӣ ва муқоисавӣ) мебошад.

Диссертатсия дар ҷаласаи кафедраи забони тоҷикии МДТ-и «ДДХ
ба номи академик Б.Ғафуров» муҳокима гардида, бо қарори №3-юм аз
14-уми октябри соли 2020-ум тасдиқ шудааст.

Раиси ҷаласа,

доктори илмҳои филологӣ, профессор,
мудири кафедраи забони тоҷикии МДТ-и

«ДДХ ба номи академик Б. Ғафуров»

Телефон (дастӣ): 92-824-25-61

Почтаи электронӣ: abdujamol58@mail.ru

Ҳасанзода А. А.

Эксперт,

номзади илмҳои филологӣ, дотсенти
кафедраи забони ўзбекии МДТ-и

«ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров»

Ҷабборов Б.

Котиби ҷаласа,

номзади илмҳои филологӣ, дотсенти
кафедраи забони тоҷикии МДТ-и

«ДДХ ба номи академик Б. Ғафуров»

Олимҷонов М.

«Имзоҳои профессор А.А.Ҳасанзода, дотсентон Б.Ҷабборов ва
М.Олимҷоновро тасдиқ мекунам».

Мудири шуббаи кадрҳо

Ашрапова З.